

Slavko Zec

HOMOSEKSUALNOST I KANONSKA ŽENIDBA

Dr. Slavko Zec, Teologija u Rijeci

UDK: 348.41[176.4 + 262.13 + 233 + 316.72]-055.3

Izvorni znanstveni rad

U današnje vrijeme fenomen homoseksualnosti, raširen po svijetu, izaziva mnoge nedoumice, a pritisci da se legaliziraju istospolni brakovi, što neki parlamenti već i čine, sve su veći. Na kanonskom području postavlja se pitanje jesu li osobe istospolnog nagnuća, bilo muškog bilo ženskog spola, sposobne sklopiti valjanu kanonsku ženidbu? Da bi se moglo odgovoriti na to pitanje, potrebno je, barem sumarno, pogledati što na fenomen homoseksualnosti ima danas reći teologija i Crkveno učiteljstvo. Stoga je o tome progovorio i Sluga Božji papa Ivan Pavao II. u godišnjem govoru vrhovnom crkvenom sudištu Rimske Rote. On je posebno naglašavao naravnu dimenziju braka i obitelji, potrebu da se te temeljne ljudske vrijednosti cjelovito sagledavaju u redu stvaranja, kao i da se u svjetlu Objave i Tradicije ne može doći do cjelovitih odgovora bez ispravne kršćanske antropologije. Današnji papa Benedikt XVI. još je kao prefekt Kongregacije za nauk vjere bio aktivno uključen u tu problematiku, a kao Papa na Institutu za brak i obitelj Lateranskog sveučilišta jasno je nastupio u korist heteroseksualnog braka.

S kanonske točke gledišta treba reći da je kanonska ženidba homoseksualnih osoba moguća i da se nikome a priori ne može uskratiti naravno pravo na ženidbu. Crkveno-sudska praksa Rimske Rote u zadnjih dvadesetak godina razmatra slučajeve homoseksualnosti pretežno pod vidom nesposobnosti za preuzimanje bitnih ženidbenih obveza zbog razloga psihičke naravi (kan. 1095, br. 3), premda je takvu nesposobnost moguće promatrati i zbog teškog manjka prosuđivanja o bitnim ženidbenim pravima i dužnostima (kan. 1095, br. 2). Homoseksualnost kao eventualno obeskrepljujući faktor za valjanu ženidbu moguće je promatrati ukoliko postane razlogom impotencije (kan. 1084), zatim pod vidom zlonamjerne prijevare (kan. 1098), himbene privole (kan. 1101 § 1), kao i isključenja dobra vjernosti ili potomstva (kan. 1101 § 2). Rotina jurisprudencija uči da samo teški i nepovratni oblici homoseksualnosti, koji dotiču samu strukturu osobnosti, mogu nekoga učiniti neposobnim za valjanu ženidbu, jer blaži i prolazni oblici mogu izazvati nesretnu i nesavršenu, ali to ne znači i nevaljanu ženidbu. U takvim je sluča-

jevima vrlo važna pomoć stručnjaka jer svakom slučaju treba pristupiti pojedinačno pa nema unaprijed zadanih sudova i zaključaka.

Ključne riječi: homoseksualnost, kršćanska antropologija, kanonska ženidba, (ne)sposobnost za valjanu ženidbu, caput nullitatis.

* * *

1. Pretpostavke govora o homoseksualnosti

Pojava homoseksualnosti u današnje vrijeme izaziva uistinu mnoge nedoumice. O tome je potrebno progovarati, jer iza te pojave stoje ljudi, osobe sa svojim ljudskim i, ako su vjernici, kršćanskim dostojanstvom o kojima Crkva vodi posebnu pastirsku skrb.¹

Korisno je pritom imati u vidu značajnu razliku: «Važno je dakle razlikovati one koji trpe neželjenu homoseksualnost od onih koji su je slobodno izabrali i možda se čak njome hvale i prakticiraju je po svaku cijenu, čak i s djecom. Oni stvaraju čitavu homoseksualnu kulturu, određen način života i mišljenja, modu».² Upravo je stvaranje te «homoseksualne kulture» i agresivno kreiranje «mode» ono s čime se Crkva nikada neće i ne može složiti. Ona ne može odustati od naviještanja objavljene Božje istine o čovjeku kao i od promicanja naravnog braka među osobama različitog spola te njegovih neodrecivih obilježja.³ Vjerna Objavi i Tradiciji, Crkva promiče cjelovitu i ispravnu kršćansku antropologiju. Naime, o tome kakvu tko sliku ima o čovjeku ovisi i pristup kompleksnom fenomenu seksualnosti.

Bez tih pretpostavki teško je dakle razumjeti i promišljanje koje slijedi, a tiče se delikatnog pitanja mjesta i odnosa između osoba sklonih istospolnom ponašanju i kanonske, dakako heteroseksu-

1 Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Poslanica o pastoralnoj skrbi za homoseksualne osobe*, 1. listopada 1986.

2 DANIEL-ANGE, *Tvoje tijelo stvoreno za ljubav*, UPT, Đakovo, 2003., str. 117. Autor kompetentno i s punim poštovanjem, ali i s velikom željom da pomogne osobama kojih se tiče homoseksualno ponašanje, govori o toj problematici. Iznosi i konkretne primjere patnje takvih osoba, kao i mogućnosti izlječenja odnosno restitucije u redovito heteroseksualno stanje (str. 107-148).

3 Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Promišljanja u svezi sa zakonskim prijedlozima o priznavanju zajednica osoba istoga spola*, br. 2-4; zaključak, br. 11.

alne, ženidbe. Nameće se naime ne baš jednostavno pitanje koje traži odgovor: koliko su osobe istospolnog nagnuća⁴ prikladne i pravno sposobne za katoličku ženidbu? Možemo postaviti i jednostavno pitanje: mogu li osobe istospolnog nagnuća u Katoličkoj crkvi sklopiti valjanu ženidbu ili su sve takve ženidbe *a priori* osuđene da budu proglašene nevaljanima?

2. Magisterij Ivana Pavla II. i govori Rimskoj Roti

Nije zato neobično da je i Sluga Božji papa Ivan Pavao II. često govorio u prilog braku i obitelji, te je ustrajno poticao kršćane i sve ljude dobre volje da promiču naravnu i božansku istinu o tom važnom pitanju. Učinio je to i za vrijeme njegova Drugog apostolskog pohoda Hrvatskoj. U Govoru hrvatskim biskupima u Splitu 4. listopada 1998. Papa je rekao: «Našim su suvremenicima potrebne jasne spoznaje o naravi i pozivu obitelji. Ne prestajte zbog toga izlagati kršćansko poimanje ženidbe i obitelji».⁵

Članovima vrhovnog crkvenog sudišta Rimske Rote dvaput je u godišnjim nagovorima ukazao na tu problematiku. Godine 1999. govorio im je o naravi ženidbe i njezinim bitnim sastavnicama u svjetlu naravnog zakona. Tada je papa Ivan Pavao II. rekao: «Premda ne treba generalizirati, nije ipak moguće prelaziti preko rastuće pojave jednostavnih činjeničnih zajednica (*unioni di fatto*) i neprestane kampanje koje idu za stvaranjem javnog mnijenja da bi se bračno dostojanstvo dalo i zajednicama osoba koje pripadaju istom spolu».⁶ U tom kontekstu Papa naglašava koncilsku i kanonsku viziju ženidbe kojoj je prvotni cilj *bonum coniugum*, to jest međusobno dobro supruga koje se ostvaruje preko autentične bračne ljubavi osoba različitog spola (*amor coniugalis*), i to kao obveza za cijeli život, a nije tek neki emotivni doživljaj. Neprikladno je, tvrdi Papa, istospolnim zajednicama pridavati atribut «bračnosti» jer se u tim zajednicama

4 Ovdje govorimo o homoseksualnom nagnuću ili sklonosti, bez ulaženja u stručnu problematiku značenja tih izraza, a još manje razlikovanja «pravih» homoseksualaca od onih osoba koje imaju takva nagnuća odnosno sklonosti.

5 PAPA IVAN PAVAO II., «*Bit ćete mi svjedoci*», *Govori za vrijeme pastoralnog pohoda Hrvatskoj od 2. do 4. listopada 1998.*, KS, Zagreb, 1998., str. 41.

6 *Discorso di Giovanni Paolo II agli Officiali e Avvocati del Tribunale della Rota Romana*, 21 gennaio 1999, n. 2.

izražava objektivna nemogućnost bračne plodnosti u prenošenju života, prema planu koji je Bog upisao u samu strukturu ljudskog bića. U takvim je zajednicama, nadalje, nemoguće ono među-osobno nadopunjavanje koje je Stvoritelj predvidio i želio između muškarca i žene, kako na fizičko-biološkom tako pak posebno na psihološkom planu. Jedino se među osobama različitog spola može doživjeti ono usavršavanje pojedinca, u jedinstvu i međusobnoj psiho-fizičkoj nadopuni. U toj viziji ljubav nije i ne može biti svrha samoj sebi niti se može svesti na samo tjelesni susret i kontakt između dva bića, već se radi o dubokim među-osobnim relacijama koje svoj vrhunac nalaze u punom darivanju i suradnji s Bogom, koji stoji u temelju svakog novog ljudskog bića i života.⁷ Papa je podsjetio članove Rimske Rote da Crkva i Zakonik kanonskog prava svakom čovjeku priznaju pravo i sposobnost sklapanja ženidbe, ukoliko imaju dostatnu psihičku zrelost u dvostrukoj sastavnici, razumskoj i voljnoj, i ako uz to posjeduju sposobnost ispunjavanja bitnih obveza koje proizlaze iz ženidbene ustanove.

O toj naravnoj dimenziji braka i obitelji papa Ivan Pavao II. nastavio je govoriti Roti Romani i 2001. godine. Podsjetivši da je «Bog sam autor ženidbe koju je obdario mnogovrsnim dobrima i ciljevima» (GS 48), Papa kaže da se u naglašenoj klimi sekularizacije i «privatizacije» braka i obitelji, dovodi u pitanje i sam pojam naravi (u odnosu na naravni zakon i prava).⁸ Umanjuje se ono specifično ljudsko u kulturi, a «naravno» se hoće tendenciozno tumačiti čisto kao neka fizička, biološka i sociološka datost, lišavajući ga svake metafizičke dimenzionalnosti. Kultura ostaje bez objektivne utemeljenosti, a «naravnim» se tada može manipulirati u čisto tehničkom smislu i prema vlastitim interesima, prosudbama i moći. S tog motrišta moguće je onda «promovirati» kako činjenične tako i istospolne zajednice, te ih izjednačavati sa stvarno bračnim zajednicama, kojima se pak želi odreći naravni karakter, primjećuje Papa.⁹ Takvo, isključivo empirijsko, poimanje «naravi» ljudsku tjelesnost promatra kao nešto izvanjsko čovjekovoj osobnosti. Nasuprot takvom shvaćanju,

7 Isto, n. 5.

8 Usp. *Discorso di Giovanni Paolo II agli Officiali e Avvocati del Tribunale della Rota Romana, per l'inaugurazione dell'Anno giudiziario*, 1 febbraio 2001, n. 2-3.

9 Usp. isto, n. 3.

cjelovita kršćanska antropologija pridaje ljudskoj tjelesnosti mnogo dublje značenje jer ona tvori, zajedno s duhom i besmrtnom dušom, onaj unutrašnji temelj jedinstvenosti ljudske osobe. To je bitno, jer iz ispravno postavljenog nauka o čovjeku kao osobi izvire i nauk o braku i obitelji. Brak naime nije bilo kakva zajednica nego ona u kojoj supružnici, upravo zato što su različitog spola, ostvaruju prirodnu nadopunu, međusobno dobro, ostvaruju duboke odnose kao osobe, i surađuju sa Stvoriteljem u darivanju novih života. Vlastitu osobnost supružnici ostvaruju u braku baš kao muž i žena. To doživljavaju kao svoj životni poziv, iz čega onda proizlaze obveze i prava ženidbenog života. Koncilski i kanonski nauk zato o ženidbi govore kao o «zajednici cijelog života» (*consortium totius vitae*: GS 48; kan. 1057).¹⁰ Upravo iz te naravne usmjerenosti ljudske osobe - kao muškog ili kao ženskog spola - proizlazi i usmjerenje braka prema naravnim svrhama: međusobno dobro supružnika te rađanje i odgajanje djece. Te su svrhe tako međusobno povezane da se ne mogu neprirodno dijeliti jedna od druge, a ne dirati u samu čovjekovu narav i njegovu prirodnu usmjerenost prema ostvarenju u bračnom i obiteljskom zajedništvu. Atribut «bračni» pripada stoga onom specifičnom odnosu dviju osoba različitog spola, koji se pravno može označiti i kao odnos pravednosti, a koji u sebi uključuje vjernost, nerazrješivost, te mogućnost očinstva i majčinstva,¹¹ zaključuje Papa u Govoru članovima Rimske Rote 2001. godine.

3. Učiteljstvo pape Benedikta XVI.

Na tragu učiteljstva Ivana Pavla II. nastavlja i njegov nasljednik na Petrovoj stolici, papa Benedikt XVI. On je još prije, kao prefekt Kongregacije za nauk vjere i bliski suradnik Ivana Pavla II., značajno utjecao na stav Crkve prema homoseksualnosti, što je vidljivo u raznim dokumentima, od Izjave *Persona humana* (1975.) pa sve do *Katekizma Katoličke Crkve* (1994.).¹²

10 Usp. isto, n. 5.

11 Usp. isto, n. 7.

12 Usp. dokumenti KONGREGACIJE ZA NAUK VJERE: Izjava *Persona humana*, 1975.; Pismo *Homosexualitatis Problema*, 1986.; *Alcune considerazioni concernenti la risposta a proposte di legge sulla non discriminazione delle persone omosessuali*, 1992.; *Notificazione della Congregazione per la*

Ovdje možemo, tek za ilustraciju, navesti Govor pape Benedikta XVI. 11. svibnja 2006. u prigodi 25. godišnjice utemeljenja Papinskog instituta Ivana Pavla II. pri Lateranskom sveučilištu za studij ženidbe i obitelji, kada je ponovno snažno naglasio kako Crkva ne može odustati od Božjega plana stvaranja prema kojemu je brak zajednica ljubavi između muškarca i žene, usmjerena na darivanje života. Tom je prigodom papa Benedikt XVI. doslovno rekao: „Zajedništvo života i ljubavi, što je ženidba, predstavlja tako autentično dobro za društvo. Danas je posebno urgentno izbjegavati miješanje s drugim načinima zajedništva, koja se temelje na krhkoj ljubavi. Samo je stijena potpune i neopozive ljubavi između muškarca i žene sposobna biti temelj za izgradnju društva koje postaje dom za sve ljude.“¹³

Papa Benedikt XVI. dosad nije ulazio u specifično pravno pitanje sposobnosti ili nesposobnosti homoseksualnih osoba za kanonsku ženidbu već postavlja teološke temelje braka i obitelji sazdate na ljubavi između muške i ženske osobe. Ipak, u ovogodišnjem Govoru vrhovnom sudištu Rote Romane implicitno potvrđuje svoj teološki stav, kad kaže da se u nastojanju odvajanja braka od njegove pravne strane taj isti brak podlaže subjektivnoj manipulaciji do te mjere „da ga se želi lišiti njegove heteroseksualne naravi“¹⁴ u vremenu relativizma što utječe na kulturu i pravnog pozitivizma, koji gubi iz vida istinsku antropologiju. Nastavljajući zatim svoj govor o „obnovi u kontinuitetu“, papa Benedikt XVI. naglasio je kako ženidba, sa stajališta kršćanske antropologije, ima svoju „istinu“ koju skladno trebaju otkriti i produbiti razum i vjera. Ta se istina treba otkriti o onoj stvarnosti u ženidbi u kojoj se upravo očituje različitost između

Dottrina della Fede a suor Jeannine Gramick, SSND e a padre Robert Nugent, SDS, 1999.; Considerazioni circa i progetti di riconoscimento legale delle unioni tra persone omosessuali, 2003. Svi se navedeni dokumenti mogu pronaći na vatikanskoj internetskoj stranici: www.vatican.va.

13 *L'Osservatore romano*, anno CXLVI, n. 110 (44.252), 12 maggio 2006, str. 7.

14 *Discorso di Sua Santità Benedetto XVI al Tribunale della Rota Romana in occasione dell'inaugurazione dell'Anno Giudiziario*, 27 gennaio 2007. Tekst izvorno glasi: „L'espressione “verità del matrimonio” perde però rilevanza esistenziale in un contesto culturale segnato dal relativismo e dal positivismo giuridico, che considerano il matrimonio come una mera formalizzazione sociale dei legami affettivi. Di conseguenza, esso non solo diventa contingente come lo possono essere i sentimenti umani, ma si presenta come una sovrastruttura legale che la volontà umana potrebbe manipolare a piacimento, privandola perfino della sua indole eterosessuale.“ - Govor se može pronaći na: www.vatican.va.

muškog i ženskog spola, sa svim svojim zahtjevima i nadopunom, u međusobnom konačnom i isključivom darivanju u braku.¹⁵

4. Homoseksualne osobe i kanonska ženidba

Na temelju tih načela željeli bismo pokušati odgovoriti na uvodno postavljeno pitanje koje se tiče kanonske ženidbe osoba istospolnih nagnuća. Jesu li takve osobe sposobne sklopiti kanonski valjanu ženidbu, onako kako je shvaća i naučava Katolička crkva?

Treba krenuti od postavke da su heteroseksualni brakovi u koje ulaze i osobe istospolnih sklonosti po sebi mogući i da u praksi postoje. To ne treba čuditi budući da “što se tiče homoseksualnosti, treba se suprotstaviti mitu o urođenosti!”¹⁶ Štoviše, heteroseksualni brak može takvim osobama s jedne strane mnogo pomoći u terapijskom smislu (naravno, ukoliko oni to stvarno žele i otvoreni su terapiji), dok s druge strane neki mogu doživljavati još veće teškoće. Istini za volju, do pred deset godina tek je manji dio homoseksualnih osoba ulazio u katoličku ženidbu, a oko 15% njih živi u heteroseksualnom braku.¹⁷ No, to ne znači da se ne može potvrditi načelo prema kojem se takvim osobama u kanonskom pravu ne može odricati naravno pravo na ženidbu, niti ih se smije jedino i po samoj činjenici istospolne sklonosti unaprijed prosuđivati nesposobnima za kanonsku ženidbu. Situacija je u tim slučajevima dosta slična onoj kad u kršćanski brak ulaze npr. ovisnici o alkoholu ili drogi, kad je važno svaki slučaj posebno prosuđivati sa svim pripadajućim elementima i okolnostima slučaja. Crkva dakle nikome *a priori* ne odriče naravno pravo na ženidbu. Kanonsko pravo svakomu priznaje osnovno ljudsko pravo na ženidbu, dok se ne dokaže protivno: da postoje objektivni razlozi zbog kojih tek neki, a ne svi, ne mogu sklopiti

15 *Isto.* - Tekst u izvorniku glasi: „...il matrimonio abbia una sua verità, alla cui scoperta e al cui approfondimento concorrono armonicamente ragione e fede, cioè la conoscenza umana, illuminata dalla Parola di Dio, sulla realtà sessualmente differenziata dell'uomo e della donna, con le loro profonde esigenze di complementarietà, di donazione definitiva e di esclusività.“

16 A. LAUN, *Homoseksualnost s katoličkoga gledišta*, Verbum, Split, 2003., str. 143.

17 I. FUČEK, «Omosessuali nel celibato e nel matrimonio: alcuni casi», u: *Periodica de re canonica*, 83 (1994.), str. 289. Autor se glede statistike u bilješki br. 25 poziva na talijanskog crkvenog pravika: F. BERSINI, *Matrimonio e anomalie sessuali e psicosessuali*, Milano, 1980., str. 252-258.

valjanu ženidbu.¹⁸ Da bi se s moralnom sigurnošću moglo doći do tih objektivnih razloga koji bi bili kontraindikativni za sklapanje valjane ženidbe, valja strpljivo i s mnogo znalačkog umijeća zasebno prosuđivati svaki slučaj "homoseksualnosti" i ne mogu se na tom području površno donositi tek općeniti sudovi i zaključci.

Što se tiče kanonske sposobnosti ili nesposobnosti, lakše ćemo to pitanje razmotriti uočimo li s kojih bi se naslova, eventualno, mogla pobijati valjanost kanonske ženidbe zbog homoseksualnosti,¹⁹ a što se može iščitati i iz dosadašnje crkveno-pravosudne prakse (*iurisprudentia*).

S pravne točke gledišta potrebno je razlikovati jačinu odnosno stupnjeve istospolne sklonosti da bi se prosuđivala kanonska sposobnost za ženidbu. Radi se dakle o različitom intenzitetu toga nagnuća koje odskaače od općenito prihvaćene norme heteroseksualnog ponašanja. Osnovno je pitanje o kakvom se stupnju odskakanja od norme u pojedinačnom slučaju radi. Naime, homoseksualnost se tu jasno razlikuje od transseksualizma budući da osoba pripada muškom ili ženskom spolu s nedvojbenom sviješću o svom spolnom identitetu, ne osjećajući zbog te točno određene spolne pripadnosti nikakav problem. Problemi se pojavljuju samo kad su u pitanju odnosi sa suprotnim spolom.

Ukoliko je dakle jačina homoseksualne sklonosti tako visokog stupnja da osobi onemogućuje heteroseksualni spolni odnos, tada se ispunjavaju uvjeti za kanonsku zapreku spolne nemoći ili impotencije, ukoliko je impotencija trajna i prethodi ženidbi u smislu kan. 1084, § 1.²⁰ U slučaju da se utvrdi upravo takva nemoć za spolni čin, osoba je nesposobna za kanonsku ženidbu, ali ne zbog istospolnog nagnuća već zbog impotencije, kojoj je intenzivno i patološko istospolno nagnuće samo neposredan uzrok (*causa efficiens*). Ako se impotencija nije otkrila prije ženidbe nego kasnije, postoji mogućnost redovnim sudskim putem pobijati valjanost ženidbe. Treba

18 Kan. 1058: Ženidbu mogu sklopiti svi kojima se pravom to ne zabranjuje.

19 Tu ćemo se osloniti na zaključke priznatog stručnjaka za ženidbeno pravo: U. NAVARRETE, «Transeksualismus et ordo canonicus», u: *Periodica de re canonica*, 86 (1997.), str. 101-124; posebno podnaslov: «Homosexualitas», str. 110-111. Time se dakako ne isključuju i ostali mogući razlozi kanonske naravi nevaljanosti ženidbe, kao i kod heteroseksualnih brakova.

20 Kan. 1084, § 1: „Prethodna i trajna nemoć za spolni čin, ili kod muške osobe ili kod ženske osobe, bilo apsolutna bilo relativna, po samoj svojoj naravi čini ženidbu nevaljanom.“

međutim napomenuti da u takvim slučajevima obično postoji i mogućnost administrativnog puta za oprost od tvrde i neizvršene ženidbe, ukoliko nikada nije došlo do bračnog čina na ljudski način (*modo humano*).²¹ Štoviše, ako je ženidbeni postupak već i bio pokrenut zbog spolne nemoći, neke duševne bolesti ili kojeg drugog razloga, a u istraživanju parnice iskrsne vrlo vjerojatna dvojba o neizvršenju ženidbe, „sud može, pošto obustavi s pristankom stranaka parnicu o ništavosti, dopuniti istraživanje za oprost od tvrde ženidbe i zatim poslati Apostolskoj Stolici spise zajedno s molbom za oprost jednog ili jednog i drugog ženidbenog druga i s mišljenjem suda i biskupa“ (kan. 1681).

Kada se pak radi o blažem obliku sklonosti koji ne onemogućuje heteroseksualni spolni čin, ali je ipak sklonost takva da se osoba ne može nikako suzdržati od homoseksualnog ponašanja i čina, tada se može govoriti o nesposobnosti za ženidbu zbog nemogućnosti izvršenja ženidbenih obveza, posebno o nesposobnosti održavanja obveze vjernosti prema bračnom partneru suprotnog spola. Kanonski se valjanost ženidbe može pobijati prema kan. 1095, br. 3, koji govori o nesposobnosti za sklapanje ženidbe onih koji zbog razloga psihičke naravi ne mogu preuzeti bitne ženidbene obveze, jer takve osobe ne raspolažu objektom (“predmetom”) ženidbene privole. Naime prema starom načelu „ad impossibilia nemo se obligare potest“ (cf. D. 50, 17, 31 et 185; Reg. iuris 6 in VIo).

Moguće je također pretpostaviti situaciju u kojoj je osobi zbog istospolne sklonosti teško ugrožena sposobnost prosuđivanja o bitnim ženidbenim pravima i dužnostima koje treba uzajamno predavati i primati u ženidbenoj privoli (kan. 1095, § 2). Takvo prosuđivanje može biti teško umanjeno zbog strukturalnih promjena osobnosti koje dotiču psihičko područje osobe istospolne sklonosti, pa se samim time odnosi i na psihičku zrelost koja biva znatno umanjena. Tu je međutim potrebno razlikovati tipično psihološki pojam od kanonskog pojma zrelosti.²² Dok psihološko viđenje ima pred očima

21 Osobno sam imao prigodu voditi takav postupak u kojem se tražio oprost od tvrde ženidbe za koju se tvrdilo da nije bila izvršena zbog homoseksualnosti muža. O razlikovanju između samo tvrde ženidbe te tvrde i izvršene ženidbe vidi kan. 1061, § 1.

22 O tome je papa Ivan Pavao II. govorio Roti Romani u svojem godišnjem obraćanju u dva navrata: Govori od 5. veljače 1987. i 25. siječnja 1988. Vidi: AAS 79 (1987.), str. 1453-1459; AAS 80

zrelost kao cilj prema kojemu se ide (čime se posebno bavi razvojna psihologija), dotle kanonski pojam zrelosti podrazumijeva zrelost kao polaznu točku za razumijevanje i htjenje same biti katoličke ženidbe, ne tražeći više od toga. Zrelost dakle uključuje razumsku i voljnu komponentu s obzirom na ono što se općenito shvaća, želi i prihvaća kad je riječ o crkvenoj, katoličkoj ženidbi. Upravo taj važan element kod sklapanja ženidbe može biti ugrožen i umanjen kod homoseksualnih osoba, pogotovo pod utjecajem rastuće propagande i glasnih zahtjeva za ozakonjenjem istospolnih zajednica te njihova izjednačavanja s heteroseksualnim brakovima. Taj utjecaj može čak dovesti do potpuno iskrivljenog pojma katoličke ženidbe, pa bi o tome trebalo voditi računa kad govorimo o kanonskoj ženidbi osoba sa sklonostima prema istom spolu. U takvim će ženidbenim parnicama redovito biti potrebna pomoć jednog ili više stručnjaka, osim ako se iz okolnosti očito vidi da je to beskorisno (usp. kan. 1680).

Postoji i mogućnost da netko zna za svoju istospolnu sklonost, ali je ne želi otkriti budućem bračnom partneru prije ženidbe zbog straha da bi ostao napušten. Tada se može govoriti o zlonamjernoj prijevari (*dolus*), ukoliko je naime istospolna sklonost takva osobina osobe koja po svojoj naravi može teško narušiti zajednicu ženidbenog života (kan. 1098: *error dolosus*).²³ Naime, bračni partner suprotnog spola uvjeren je da sklapa ženidbu s osobom općeprihvaćenog seksualnog ponašanja, dok u stvarnosti to nije tako, pa se u tom slučaju može reći da je takav bračni partner zapravo zaveden prijevarom s obzirom na kvalitetu koja se tiče osobe suprotnog spola (*error circa qualitatem personae*).²⁴ Ako bi se valjanim dokazima utvrdilo da je stvarno postojala zlonamjerna prijevara od strane homoseksualne osobe, zbog straha da bi druga strana odustala od ženidbe kad bi znala za tu njegovu osobinu, tada bi to bio pravno utemeljen razlog za pobijanje valjanosti ženidbe na crkvenom ženidbenom sudu.

Homoseksualnost može dovesti u pitanje valjanost ženidbe i iz razloga *himbe* ili simulirane ženidbene privole (usp. kan. 1101 §

(1988.), str. 1178-1185.

23 Kan. 1098: „Nevaljano sklapa ženidbu tko ulazi u nju zaveden, radi zadobivanja privole, zlonamjernom prijevarom o nekoj osobini druge stranke koja po svojoj naravi može teško narušiti zajednicu ženidbenog života.“

24 Usp. I. FUČEK, «Omosessuali nel celibato e nel matrimonio», *nav. dj.*, str. 290.

1). To se može dogoditi ukoliko unutrašnja voljna privola u homoseksualne osobe nije u skladu s riječima i znakovima upotrijebljenima u sklapanju ženidbe budući da ne samo ne osjeća ljubav prema osobi suprotnog spola s kojom hini da sklapa ženidbu nego prema njoj osjeća odbojnost i zato zna da neće biti moguć zajednički život, kakav je vlastit braku i obitelji. U smislu kan. 1101 § 2 valjanost ženidbe homoseksualne osobe može se pobijati, naravno ako za to ima dokaza, i zbog isključenja same ženidbe ili nekog njezinog bitnog dijela ili nekog njezinog bitnog svojstva (jedinstva i nerazrješivosti). U slučaju homoseksualnosti to može biti isključenje dobra vjernosti ili isključenje dobra potomstva (*exclusio boni fidei; exclusio boni prolis*), ukoliko se prava i ukorijenjena homoseksualnost ne može uskladiti s vjernošću u heteroseksualnoj ženidbi, a niti s rađanjem i odgajanjem djece. No i tu stoji ona važna napomena da je potrebno valjanim dokazima potkrijepiti svaku tvrdnju da je netko zbog homoseksualnosti isključio ili dobro vjernosti ili dobro potomstva.

5. Crkveno-sudska praksa Rote Romane

Sva ta pravna načela potvrđuje i crkveno-sudska praksa (iurisprudentia) vrhovnog crkvenog suda Rimske Rote. U zadnjih dvadesetak godina prevladavaju one koje tretiraju ništavost ženidbene privole uslijed homoseksualnosti, ali pod vidom nesposobnosti da se na sebe preuzmu bitne ženidbene obveze jer se ne mogu ni ispuniti, pa osobi nije dostupan „predmet“ ženidbene privole u smislu kan. 1095. br. 3.²⁵

Tako se u jednoj ženidbenoj parnici *c. M. F. Pompedda*, iz 1992. godine tvrdi da se po ženidbenoj privoli predaje i u isto vrijeme prima «ius ad actus naturales ponendos, qui per se ad procreationem ordinantur» (Instructio de observantia erga vitam humanam nascentem deque procreationis dignitate tuenda, diei 22 februarii 1987, n. II, 3, 8, in AAS [1988], 97).²⁶ To nije samo pravo nego i bitna ženid-

25 Kan. 1095, br. 3: „Nesposobni su za sklapanje ženidbe oni koji zbog razloga psihičke naravi ne mogu preuzeti bitne ženidbene obveze.“

26 MONASTERIEN, nullitatis matrimonii, *c. Pompedda*, sent. 19. 10. 1992., br. 4. -Ženidbene parnice o kojima se ovdje radi nalaze se objavljene na CD-u: *Ius Canonicum et Iurisprudentia Rotalis*, Libreria Editrice Vaticana, 2004.

bena obveza za koju treba biti sposoban ispuniti ju. Ovdje, kaže se, treba dobro razlikovati nesposobnost od poteškoća, odnosno nesretanu ženidbu od stvarno ništave. Homoseksualnost može zapriječiti izvršenje te obveze, kako muška tako i ona ženska, nazvana lezbizam. No suci primjećuju da i tu treba dobro razlikovati. Naime, ne čini ženidbu ništavom bilo koji pojavni oblik homoseksualnosti nego samo „prava, teška i nepovratna (neizlječiva) homoseksualnost.“²⁷

Oni koji trpe od takve homoseksualnosti jesu dakle nesposobni za kanonsku ženidbu ne samo zbog nemogućnosti ispunjenja bitnih ženidbenih obveza nego su konstitucionalno onemogućeni za ono što je ženidba u svojoj biti, a to je zajedništvo svega života između muške i ženske osobe (*consortium totius vitae; intima communio vitae et amoris*: GS 48). Dakle, može biti onemogućeno heteroseksualno zajedništvo, kako čitamo u jednoj parnici *c. R. Fughini* iz 1994. godine. Suci to potkrjepljuju mišljenjem stručnjaka, psihijatra Healya, koji kaže da homoseksualna osoba nema samo seksualnu privlačnost prema osobama istog spola već je takva osoba seksualno apatična prema osobama suprotnog spola te u nekim slučajevima može doživljavati odbojnost prema njima;²⁸ a u takvim je uvjetima zaista ne samo teško nego i nemoguće ostvarivati „zajedništvo života“ u koncilskom i kanonskom smislu riječi.

Crkveno-sudska praksa ne pravi razliku samo između teških i manje teških uzroka homoseksualnosti nego je važno ustanoviti radi li se o lakšem i prolaznom obliku sklonosti prema osobama istog spola (što se može dogoditi npr. u pubertetu ili pod utjecajem alkohola i psihoaktivnih tvari) ili je pak riječ o ukorijenjenoj homoseksualnosti; treba također razlikovati stečenu homoseksualnost od one konstitucionalne koja nije plod neke okolnosti nego ulazi u strukturu same osobnosti. Tako naime čitamo i učimo iz jedne Rotine parnice *c. Burke* iz 1998. godine.²⁹ Da bi homoseksualnost ugrozila sposobnost za sklapanje valjane kanonske ženidbe, mora se utvrditi težina i neizlječivost; inače lakši i izlječivi oblici takvoga nagnuća i psiho-

27 *Isto*, br. 9: „Non quaevis autem manifestatio homosexualitatis matrimonium impedire valet. Homosexualitas id efficere valet tantummodo quando alteruter sponsus vera, seu gravi et irrevocabili homosexualitate laborat.“

28 BAUZANEN.-BRIXINEN, nullitatis matrimonii, *c. Fughini*, sent. 19. 12. 1994., br. 3. U presudi se donosi citat iz: E. F. HEALY, *Medicina e morale*, 1959., p. 363.

29 IBAGUEN, nullitatis matrim., *c. Burke*, 09. 07. 1998., br. 3.

seksualnog poremećaja ne priječe ženidbu, osim što možda mogu biti izvorom nesavršene i nesretne ženidbe. To je u jurisprudenciji važno razlikovati u redu dokazivanja nesposobnosti uslijed homoseksualnosti. Vještaci, stručnjaci tu su od velike pomoći ne samo u otkrivanju da se zaista u pojedinom slučaju radi o pravoj homoseksualnosti već i da rasvijetle i dijagnosticiraju njezinu narav i težinu.³⁰ Na sucima je tada da stručno mišljenje vještaka prevedu u pravne termine i sude o nečijoj sposobnosti ili nesposobnosti za ženidbu zbog homoseksualnosti.

Umjesto zaključka

Već je iz svega navedenoga očito kako fenomen homoseksualnosti u današnje vrijeme postavlja nova pitanja i traži odgovarajuće odgovore kako na ostalim područjima tako i na području kanonskog ženidbenog prava. Stoga je i ovaj prilog želio, barem donekle, pridonijeti unošenju nešto više svjetla upravo u tu specifičnu i nimalo jednostavnu problematiku. Dosadašnja nas saznanja dovode do toga kako svaki slučaj homoseksualnosti treba zasebno promatrati i kako se ne mogu donositi općeniti zaključci, prosudbe i pravila. To se posebno odnosi, kako smo vidjeli, na području ocjenjivanja sposobnosti ili nesposobnosti za valjano sklapanje kanonske ženidbe, kao i na području crkveno-sudske prakse (jurisprudencije) kad se zbog homoseksualnosti crkvenom ženidbenom sudu upućuje tužba za proglašenje ništavosti već sklopljene ženidbe. Svakako će tema seksualnosti općenito, pa tako i na crkveno-kanonskom području, zahtijevati još znanstvenog istraživanja i novih objektivnih saznanja, bez ideoloških potki nego s pristupanjem *sine ira et studio* toj delikatnoj temi kako bi se tragalo i pronalazilo samo istinu, koja za nas kršćane ne može biti negoli u skladu s božanskom Objavom i Tradicijom, a to znači i sukladna cjelovitoj i ispravnoj kršćanskoj antropologiji.

30 *Isto*, br. 4. Inače je ova parnica vrlo zanimljiva jer opširno, u svjetlu kršćanske antropologije, raspravlja o znanstvenoj vrijednosti DSM-IV (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*) Američkog društva psihijatarata (*American Psychiatric Association*), IV. izdanja iz 1994., koji je homoseksualnost isključio s popisa psihičkih bolesti ili poremećaja. Stoga se pita postoje li „vrijednosni sudovi“ i razni ideološki utjecaji u današnjoj psihijatriji ili je ona svega toga oslobođena i stoga objektivna i vjerodostojna znanost?

OMOSESSUALITÀ E MATRIMONIO CANONICO

Riassunto

Il fenomeno dell'omosessualità nel nostro tempo, diffuso per tutto il mondo, provoca molte esitazioni. Crescono le pressioni per legalizzare i connubi dello stesso sesso, cosa che alcuni parlamenti stanno già facendo. Nel campo canonico si pone la domanda: le persone con la tendenza omosessuale, di entrambi sessi, sono capaci o no per contrarre il valido matrimonio canonico? Per poter rispondere a tale domanda, è necessario, almeno sommariamente, vedere cosa ha da dire l'odierna teologia e Magistero ecclesiastico sul fenomeno dell'omosessualità. Il Servo di Dio papa Giovanni Paolo II nei Discorsi al Tribunale supremo della Rota Romana poneva un particolare accento sulla dimensione naturale del matrimonio, sulla necessità di comprendere questa fondamentale realtà dell'uomo in ordine della creazione e nella luce della Divina Rivelazione e della Tradizione cristiana, nonché nella luce dell'integra antropologia cristiana. L'odierno Pontefice Benedetto XVI era ancora quale Prefetto della Congregazione per la Dottrina della Fede attivamente incluso in questa problematica, mentre come Papa si è chiaramente espresso in favore del matrimonio eterosessuale al Pontificio Istituto per gli studi del matrimonio e della famiglia presso la Pontificia Università Lateranense.

Dal punto di vista canonico bisogna confermare la possibilità del matrimonio canonico di persone omosessuali perché non è lecito privare nessuno *a priori* dal diritto naturale al matrimonio. La giurisprudenza della Rota Romana negli ultimi venti anni tratta i casi di omosessualità prevalentemente sotto la fattispecie dell'incapacità per assumere gli obblighi essenziali del matrimonio per cause di natura psichica (can. 1095, n. 3), benché sia possibile trattare tale incapacità anche sotto fattispecie del grave difetto di discrezione di giudizio circa i diritti e i doveri matrimoniali essenziali (can. 1095, n. 2). L'omosessualità quale fattore invalidante del matrimonio canonico è inoltre possibile trattare in quanto essa provoca l'impotenza (can.

1084), poi sotto l'aspetto del dolo (can. 1098), della simulazione (can. 1101 § 1) nonché dell'esclusione boni fidei et boni prolis (can. 1101 § 2). La giurisprudenza rotale ci insegna che soltanto le forme gravi ed irreversibili di omosessualità, che toccano la stessa struttura della personalità, possono intaccare la capacità al valido consenso matrimoniale, mentre lievi e transeunti forme possono contribuire ad un matrimonio infelice e imperfetto, ma ciò ancora non significa rendere un matrimonio nullo. In questi casi è necessaria l'assistenza dei periti perché ogni caso di omosessualità richiede un approccio individuale e specifico. Non ci sono giudizi, tanto meno pregiudizi, e conclusioni anticipati.

Parole chiavi: omosessualità, integra antropologia cristiana, matrimonio canonico, (in)capacità matrimoniale, caput nullitatis.